

Svetový deň divadla 27. marca

Umenie je mier

Každý človek je jedinečný, ale zároveň presne taký istý ako jeho spolupútnici. Navonok sa navzájom líšime – a to je, samozrejme, v poriadku –, no vnútri každého človeka je aj niečo, čo patrí len a len jemu a čo ho robí človekom. Môžeme tomu hovoriť duša. No nemusíme to vôbec pomenovať, stačí, ak to prijmeme.

Aj keď sa navzájom líšime, zároveň sme všetci rovnakí. Ľudia zo všetkých kútov sveta sú vo svojej podstate rovnakí, bez ohľadu na jazyk, farbu pleti či vlasov.

Možno je to trochu paradox: sme úplne rovnakí a zároveň absolútne odlišní. Možno je ľudská podstata plná paradoxov. Vďaka prepojeniu tela a duše zahŕňa na jednej strane to najprízemnejšie a najhmataateľnejšie a na druhej strane niečo, čo presahuje hranice pozemského sveta.

Umenie – dobré umenie – prepája výnimočným spôsobom jedinečné a univerzálne. Umožňuje nám porozumieť, že to, čo je iné – alebo cudzie –, môže byť univerzálne. Umenie prekračuje hranice medzi jazykmi, kontinentmi, krajinami. Spája nielen individuálne hodnoty jednotlivcov, ale v inom zmysle slova aj to, čo charakterizuje skupiny ľudí, napríklad národy.

Umenie to nedosahuje popieraním rozdielov a pretváraním všetkého do jednotnej formy, ale tým, že ukazuje rozdiely, ukazuje to, čo je odlišné, cudzie. A každé dobré umenie ukazuje niečo odlišné, niečo, čo človek plne nechápe, a predsa tomu svojím spôsobom rozumie. Skrýva tajomstvo, niečo, čo nás fascinuje a núti prekročiť hranice. Tým vytvára presah, ktorý umelecké dielo nielen musí mať, ale musí nás k nemu aj viesť.

Nepoznám lepší spôsob, ako spojiť protiklady. Je to presný opak násilného konfliktu, ktorý tak často vidíme na celom svete. Rozvíja sa v deštruktívnych pokusoch zničiť čokoľvek cudzie, jedinečné a iné, a často pritom využíva tie najneľudskejšie vynálezy, aké kedy ľudstvo vymyslelo. Je to terorizmus. Je to vojna. Pretože človek má aj zvieraciu stránku. Riadi ju inštinkt, ktorý nás núti cudzie či iné vyhodnotiť ako hrozbu, nie ako fascinujúcu záhadu.

A tak jedinečnosť, rozdielnosť, ktorú vnímame očami, mizne a zanecháva za sebou kolektívnu uniformitu, v ktorej je čokoľvek iné hrozbou a musí sa odstrániť. To, čo z pohľadu náboženskej alebo politickej ideológie vnímame ako rozdielne, sa zrazu stane ničím, čo treba poraziť a zničiť.

Vojna je bojom proti podstate človeka: proti jeho jedinečnosti. A je to boj proti všetkému umeniu, proti tomu, čo skrýva vo svojej podstate.

O umení všeobecne, a nielen o divadle či dráme, hovorím preto, lebo všetko dobré umenie v skutočnosti vzniká z tej istej pohnútky: premeniť niečo jedinečné a špecifické na niečo univerzálne. Umeleckým jazykom spájať konkrétne so všeobecným. Nezabávať sa jedinečnosťou, ale zdôrazniť ju. Nechať jasne vyniknúť cudzie a neznáme.

Netreba za tým hľadať nič zložité. Presne tak, ako je vojna opakom mieru, je aj umenie protikladom vojny. Umenie je mier.

Jon Fosse

Preklad: Karolína Holmanová, Divadelný ústav